

Geluid met een extra dimensie

De Duitse geluidsontwerper en kunstenaar Hans Peter Kuhn gaf begin dit jaar een lezing tijdens de vakbeurs CUE 2012 en het jaar daarvoor tijdens de PQ in Praag. Jorg Schellekens was er beide keren bij en sprak met Kuhn over zijn samenwerking met Robert Wilson en zijn bijzondere geluids- en lichtinstallaties.

| DOOR: JORG SCHELLEKENS |

‘Robert Wilson wist dat hij geluid wilde, maar hij wist niet wat’

De installatie *The Pier* langs de Hudson in New York. | FOTO: © GERHARD KASSNER |

Hans Peter Kuhn speelde al op de middelbare school in bandjes en toneelgroepen. Hij begon nog wel aan een vervolgstudie, maar kwam al snel tot de conclusie dat hij liever dingen in de praktijk wilde leren dan alleen uit boeken. Het was begin jaren zeventig en hij stopte met zijn studie. Er volgde een zoekende periode. Kuhn wist dat hij graag zijn twee passies theater en geluid wilde vermengen. Maar een vakgebied als geluidsontwerp bestond nog helemaal niet. Op een goede dag leerde hij een acteur kennen en bood hem aan om in diens theater te komen werken, voor welk klusje dan ook. Tot zijn eigen verbazing kreeg hij het advies om bij de Schaubühne am Halleschen Ufer te solliciteren, in die tijd het grootste en belangrijkste theater van Duitsland. Het kostte hem slapeloze nachten voor hij dat durfde. Achteraf, vertelt hij, heeft hij op een paar momenten in zijn carrière veel geluk gehad en dit was er een van. De *Tonmeister* van het theater, verantwoordelijk voor het geluid, was net zijn assistent kwijtgeraakt en zat verlegen om een nieuwe. Kuhn kon meteen beginnen.

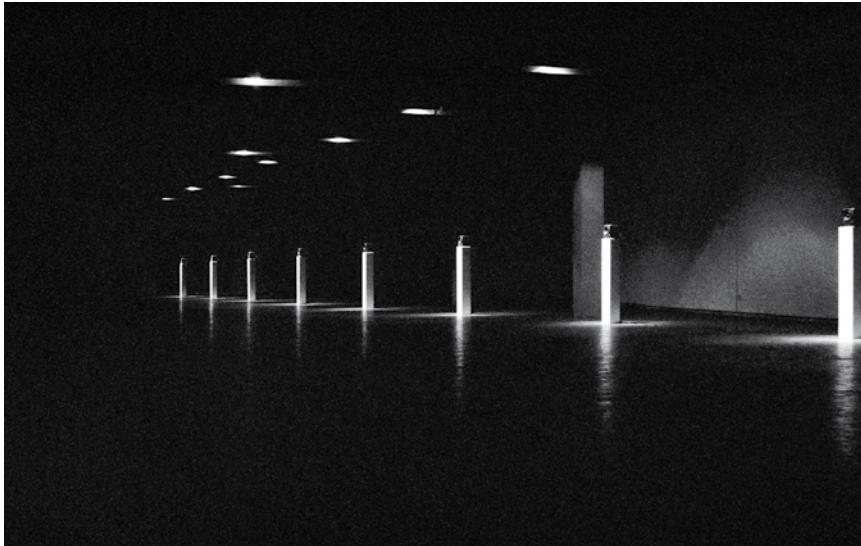
Samenwerking met Robert Wilson

Dat was in 1975, een tijd waarin het Duitse theater erg tekstgericht was, legt Kuhn uit. Alles was per definitie ondergeschikt aan het stuk en het spel van de acteurs. Zelfs de regisseurs van naam waren enkel geïnteresseerd in geluid om de herrie van changementen te maskeren, en af en toe voor een speciaal effect. Maar na vier jaar

kwam er opnieuw een grote kans op zijn weg. De Amerikaanse theatervernieuwer Robert Wilson maakte in 1979 zijn eerste Europese productie bij de Schaubühne, *Death, Destruction & Detroit*. Hans Peter Kuhn werd verantwoordelijk voor het geluid. Voor het eerst werd hem gevraagd om zelf met ideeën over geluid te komen in plaats van de door regisseurs gewenste cues in te vullen. Robert Wilson was zeer geïnteresseerd in geluid maar had tegelijk weinig specifieke wensen. Kuhn beschrijft Wilson als ‘een volledig visueel ingesteld persoon. Hij wist dat hij geluid wilde, maar hij wist niet wat.’ Dit bleek het begin van een langdurige samenwerking: met Robert Wilson maakte hij in twintig jaar meer dan dertig producties.

Krankzinnige dialoog

Voor elke voorstelling ontwikkelt Kuhn een nieuw concept, maar wat vaak terugkeert is het gebruik van *multichannel* systemen, waarmee hij het geluid naar meerdere, in de ruimte gepositioneerde luidsprekers kan sturen. Hij haast zich wel om dat in de context van de tijd te plaatsen. In 1982 ontwikkelde hij bijvoorbeeld voor de Kammerspiele in München een systeem met 4 draadloze microfoons voor de acteurs en 30 luidsprekers die hij apart kon aansturen. Tegenwoordig is dat eenvoudig, maar destijds had het heel wat voeten in aarde want er moest een speciale switcher worden gebouwd die het signaal van de 4 inputs naar de 30 verschillende outputs kon sturen. ‘Een kostbaar apparaat, dat ook nog eens ►

Luidsprekers op sokkels in het werk *Diagonal*. | FOTO: © HANS PETER KUHN |

alléén geschikt was voor deze ene specifieke taak,' zegt Kuhn. 'In de voorstelling schakelde de technicus continu tussen de combinaties van microfoon en luidsprekers, midden in de teksten. Een zinnetje als "My - Name - Is Harry - Miller" hoorde je dan uit vier verschillende richtingen komen. Het was constant in beweging, de dialoog werd helemaal krankzinnig.'

Alle zintuigen

Hans Peter Kuhn ziet Robert Wilson als een revolutionair theatermaker omdat hij alles gelijkwaardig maakte: licht, geluid, spel, tekst en beeld. 'Misschien niet in de uiteindelijke voorstelling, maar wel op een conceptueel niveau. Dat maakte veel meer mogelijk dan normaal.' Theater is iets wat je beleeft met al je zintuigen, die benadering spreekt Kuhn erg aan. 'Als je naar een concert gaat neem je alles tegelijk waar. De muziek, de stoelen, het parfum van de persoon voor je, hoe de orkestleden gekleed gaan: alles maakt uit. Dat is het grote verschil tussen een cd en een concert, nog los van het feit dat de cd niet live is. De muziek is min of meer hetzelfde maar het is een totaal andere ervaring, voor je hele lichaam. Het is belangrijk om rekening te houden met alle zintuigen.'

Hersendood

Kort na zijn eerste productie met Wilson verliet hij de Schaubühne om als freelancer verder te gaan. De eerste twee jaar deed hij weinig creatief werk omdat hij uitgeput was door zijn tijd bij de Schaubühne. Hij had jaren achtereen lange dagen gedraaid, met

name vanwege het erg arbeidsintensieve werk met bandrecorders destijds. Er was altijd montagewerk voor en na de repetities en na afloop van de voorstelling weer. De meeste dagen bracht hij zestien uur achter elkaar in het theater door. 'Als je dat lang doet word je een beetje hersendood. Je functioneert wel, maar bent niet meer in staat om iets origineels te ontwikkelen.' Toen hij weer toe was aan iets nieuws begon hij met performances en installaties. 'Sindsdien werk ik in alle disciplines door elkaar.'

Luidsprekers op sokkels

Als geluidskunstenaar is hij enorm productief. Tijdens zijn lezingen in Praag en Rotterdam passeert het ene na het andere fantastische project de revue. Opvallend is de lichtheid en humor waarmee hij over zijn conceptuele en vaak abstracte werk spreekt. Over de het werk *Population I*, een installatie met 49 luidsprekers verwerkt in een stuk beton, zegt hij: 'Bij de tweede versie besloot ik dat ik serieuzer te werk moest gaan. Dus maakte ik *Population II* wat groter en van het duurste marmer.' Vanuit die speelse benadering is hij ook met licht gaan werken. 'Mijn eerste installaties bestonden alleen uit geluid en dat geluid was ook nooit erg hard. Mensen hadden soms niet eens door dat mijn werk bestond. Ik vond dat ik daar iets aan moest doen, maar ik ben geen beeldhouwer. Daarom besloot ik voor het project *Diagonal* mijn luidsprekers op sokkels te plaatsen, met een spot erop gericht. Toen waren het opeens objecten geworden. Op dat moment bedacht ik dat ik met licht moest gaan werken.'

Hans Peter Kuhn

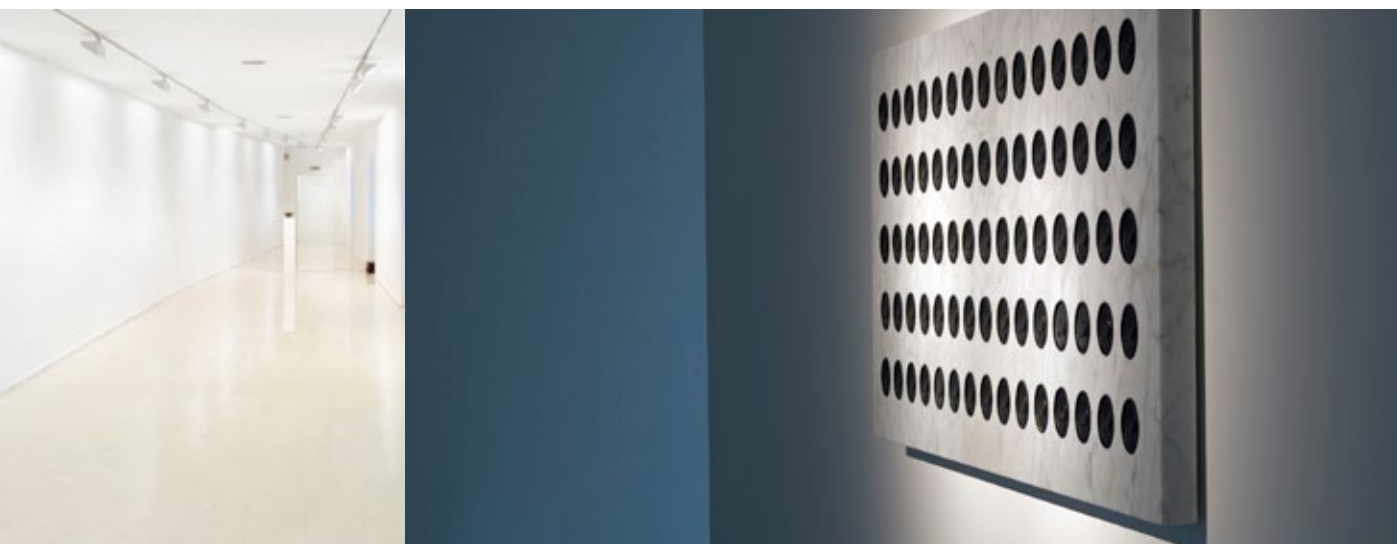
Hans Peter Kuhn (1952) is geluidskunstenaar en componist. Hij werkt en woont in Berlijn. In zijn begintijd bij de Schaubühne am Halleschen Ufer werkte hij met vooraanstaande Duitse regisseurs als Luc Bondy en Peter Stein. Vanaf 1978 heeft hij de geluidsontwerpen gemaakt voor dertig voorstellingen, video's en installaties van de Amerikaanse regisseur Robert Wilson. Kuhn werkt wereldwijd

als kunstenaar aan een groot oeuvre van installaties, gebaseerd op geluid en licht. Hij heeft hoorspelen en filmmuziek gemaakt en richtte in 1985 het eerste private radiostation van Berlijn op. Sinds 1989 componeert hij ook regelmatig voor dansvoorstellingen, waaronder balletten van Sacha Waltz.

www.hanspeterkuhn.com

© JUNKO WADA

Links op pagina 14 het werk *Population I* in beton, hierboven *Population II* in marmer. | FOTO: © GERHARD KASSNER |

Pier langs de Hudson

Met veel plezier kijkt hij ook terug op *The Pier*, een grote installatie op een pier langs de Hudson in New York. Kuhn was al lang op zoek naar een geschikte plek voor een grote installatie in die stad toen iemand hem op deze plek attent maakte. De pier was eigenlijk verboden toegang vanwege de slechte staat van onderhoud. 'Maar toen ze hoorden wat ik van plan was, kwam meteen de reactie "oh, geen probleem, kunstenaars mogen er vast wel op." En het publiek was ook geen probleem, want dat zou het kunstwerk bekijken vanaf een aangrenzende, nieuwe pier.' Hij liet negen enorme,

rechthoekige constructies bouwen met een steiger aan de binnenkant en houten platen aan de buitenkant. Deze werden van buitenaf belicht. 'Door het hout te beschilderen en aan te lichten in dezelfde kleur lijkt het alsof ze van binnenuit oplichten, terwijl je dat effect nooit zo goed zou krijgen als je dat daadwerkelijk zou doen. Dan hou je altijd een probleem in de hoeken, omdat een lichtbundel niet overal even sterk is. Vanwege de lege ruimte om de constructies heen konden we de lampen helemaal open zetten en alleen de pit van de bundel op de constructies laten vallen. De objecten kwamen eruit te zien als *lightboxes*.' Onder elk object plaatste hij een forse luidspreker die geluiden afspeelde in de richting van het publiek aan de overkant van het water. Het geluid varieerde van heftig en staccato tot meer uitgesmeerde klanken, maar telkens één geluid tegelijk, met tussenpozen afgespeeld. Door de lange afstand die het geluid af moest leggen kreeg het letterlijk een extra dimensie.

Natuurlijk geluid

Hans Peter Kuhn werkt met alle geluiden die op zijn pad komen. De bron interesseert hem weinig, behalve dat hij vrijwel uitsluitend met opnames werkt en niet met synthetische klanken. 'Synthetische geluiden klinken altijd exact hetzelfde, tenzij je er ontzettend veel tijd in steekt om de variatie erin te programmeren. Stel dat ik vijfduizend keer een deur dicht sla en dat elke keer opneem. Als ik de *waveforms* van die opnames vergelijk

zijn ze geen twee keer hetzelfde. Ik geloof dat we die onvoorspelbaarheid kunnen voelen. Je voelt dat het natuurlijk is.' Om dezelfde reden doet hij ook weinig aan elektronische bewerking van geluiden. 'Wat ik vooral doe is geluid eruit knippen. Ik verwijder bijvoorbeeld de punten die een *loop* in een geluid verraden, of de aanslag die een pianoklank definitie geeft. Verder doe ik alleen aan *layering* van geluiden en verandering van toonhoogte. Dat is alles. Ik hou niet van grote elektronische manipulaties, omdat je de elektronica te snel hoort.' Zijn inspiratie komt vaak rechtstreeks uit de wereld om ons heen. 'Ik werk met ge-

'Ik besloot mijn luidsprekers op sokkels te plaatsen, met een spot erop gericht'

luid omdat ik het prachtig vind hoe goed onze oren werken. Met je ogen dicht kun je een hele ruimte om je heen in kaart brengen. Al wordt dat moeilijker sinds er overal continu muziek is. Maar alle kleine geluidjes die de wereld om ons heen maakt, dat is geweldig.'

Strijkkwartet

Kuhn werkt niet vaak met live musici, maar begin dit jaar ging zijn eerste strijkkwartet in première, een opdracht van het Belgische Blindman kwartet. 'Het is een grappig stuk geworden. Zoals veel van mijn werk is het eenvoudig. De musici spelen een glissando en een crescendo door elkaar. Ze spelen eerst vier tonen die dicht bij elkaar liggen, wat dus erg disharmonisch klinkt. Vervolgens hebben ze tien minuten om een andere toon te bereiken waarmee ze uiteindelijk in harmonie uitkomen. Ondertussen gaan ze ook van zacht naar zo luid mogelijk. Het werkte te gek.'

Zijn lezing sluit hij af met een citaat van de Oostenrijkse natuurkundige en cyberneticus Heinz von Foerster: 'Het is niet de spreker maar de luisteraar die de inhoud van een boodschap bepaalt.' Daar is hij naar eigen zeggen altijd mee bezig. 'Ook als je abstract werkt, moet je je afvragen: werkt het wat ik doe?' ◀